



**1075-1099 / 1664-1688 TARİHLİ ANONİM BİR ESERE GÖRE
II. VİYANA SEFERİNDE SADRAZAM KARA MUSTAFA
PAŞA
ACCORDING TO AN ANONYMOUS WORK DATED 1075-1099 /
1664-1688 GRAND VİZİER KARA MUSTAFA PASHA IN THE
SECOND VIENNA CAMPAIGN**

Şuayp ATEŞ

Doktorant., Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

suaypates@gmail.com



<https://orcid.org/0000-0002-8765-0617>

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi | ETU Journal of Social Sciences Institute

S.14, Nisan | April 2022, Erzurum

e-ISSN: 2717 - 8706

Makale Türü | Article Types : Kitap İncelemesi | Book Review

Geliş Tarihi | Received Date : 18.08.2021

Kabul Tarihi | Accepted Date : 25.11.2021

Sayfa | Pages : 203-221



<http://dx.doi.org/10.29157/etusbed.984143>

<https://dergipark.org.tr/etusbed>

This article was checked by

✓ iThenticate

**1075-1099 / 1664-1688 TARİHLİ ANONİM BİR ESERE GÖRE
II. VİYANA SEFERİNDE SADRAZAM KARA MUSTAFA PAŞA
Şuayp ATEŞ**

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED), S. 14, Nisan 2022, Sayfa: 203-221

ÖZ

Bu çalışma XVII. yüzyılın son çeyreğinde vuku bulan, Türk tarihinin en mühim siyasi olaylarından birisi olan II. Viyana Kuşatmasını komuta eden Sadrazam Kara Mustafa Paşa'yı ve seferin başlangıcından paşanın idamına kadar süregelen zamanı konu edinmektedir. Çorum İl Halk Kütüphanesi yazmalar kataloğundan yanlış bir tasnifin düzeltilmesiyle ortaya çıkarılan bir kroniğin transkripsiyonu, tez çalışmamızın konusu olmuş ve bu makalede de tanıtımı yapılacak olan eser olarak kullanılmıştır. Bahsi geçen kronik XVII. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu-Avusturya (Nemçe) savaşlarını, temel anlatı olarak da II. Viyana Kuşatmasını ele almıştır. Eser, Avusturya seferinin oluşmasında Sadrazam Kara Mustafa Paşanın rolünü, sefer süresinde sadrazamın ve diğer devlet adamlarının tenkide açık kararlarını, seferdeki Osmanlı ordusunun genel terkiibini kayda değer bilgiler doğrultusunda anlatmaktadır. Özellikle, eser müellifinin olayları kendi gözlemlerine dayanarak aktarması eseri çağdaşı diğer kroniklerden ayırmaktadır. Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın seferin oluşumundaki rolü ve sefer süresindeki ahvalinin farklı bir kaynaktan incelenmesi-değerlendirilmesi ve tarih araştırmalarına sunulması çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu çalışmada Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Avusturya seferi öncesi hazırlıkları ve II. Viyana Kuşatması boyunca savaştaki genel durumu anlatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Avusturya, Viyana, Merzifonlu, Kara Mustafa Paşa.

**ACCORDİNG TO AN ANONYMOUS WORK DATED 1075-1099 / 1664-1688 GRAND
VİZİER KARA MUSTAFA PASHA İN THE SECOND VIENNA CAMPAIGN
ABSTRACT**

This study examines the Grand Vizier Kara Mustafa Pasha, who commanded the 2nd Siege of Vienna which took place in the last quarter of the 17th century, one of the most important political events in Turkish history, and the period from the beginning of the expedition to the execution of the pasha deals with the subject. The transcription of a chronicle, which was unearthed by correcting an incorrect classification from the Corum Provincial Public Library manuscripts catalog, became the subject of our thesis and was used as the work to be introduced in this article. The work in question deals with the Ottoman Empire-Austria (Nemçe) wars in the second half of the 17th century, and the Second Siege of Vienna as the main narrative. The work describes the role of Grand Vizier Kara Mustafa Pasha in the formation of the Austrian campaign, the decisions of the grand vizier and other imperial officials that were open to criticism during the campaign, and the general composition of the Ottoman army in the expedition, in the light of significant information. In particular, the author's attempt to capture a narrative style based on his own observations of events distinguishes this work from other contemporary chronicles. The main purpose of the study is to examine, evaluate and present the role of Grand Vizier Kara Mustafa Pasha in the formation of the expedition and his situation during the expedition from a different source. In this study, the preparations of Merzifonlu Kara Mustafa Pasha before the Austrian campaign and his general situation in the war during the 2nd Siege of Vienna are explained.

Keywords: Ottoman State, Austria, Vienna, Merzifonlu, Kara Mustafa Pasha.

Giriş

Tarihe ezeli bir akış olarak bakılmalıdır ve her devrin kendine göre kanunları vardır. “Devlet adamları buldukları asrın icaplarına göre hareket ederler. Her asrın her devrin zorunlulukları kendi dönemine göre incelenmelidir” diyen İbn-i Haldun (1994), tarihi vakaları; okunduğu değil olduğu dönem esas alınarak incelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Binaenaleyh Viyana’nın ilk kuşatmasından 154 yıl sonra ikinci defa muhasara edilmesi incelendiğinde bazı tarihçiler dönemin sadrazamı ve seferin mimarı olan Kara Mustafa Paşa’yı farklı ithamlarla suçlarlar. Belki de bu ithamlar çağdaşı tarihlerde tüm sorumluluğun Merzifonlu üzerinde tutulmasıyla yakından ilişkidir. Fakat sonuç olarak o devrin zorunlulukları ve icapları kendi içinde incelenmeli ve Kara Mustafa Paşa elde edilen sonuçlara göre değerlendirilmelidir (Sofuoğlu, 2005: 197-204).

Kreutel, Kara Mustafa Paşa’nın; “sevk ve idare kudretine malik, bilgili, zeki ve cesur aynı zamanda haşin tabiatlı, inatçı, garazkâr, haddinden fazla mağrur ve şöhret düşkünü bir vezir” olduğunu ifade eder. Gerçekten övülesi bir kişiliğe sahip olan Kara Mustafa Paşa, Kanuni Sultan Süleyman’ın şehrin içlerine kadar gidip açamadığı Viyana kapılarını Türklere açmak istemiştir (Kreutel, 1970: 5-6). Merzifonlu, 1676 yılında üvey kardeşi Fazıl Ahmed Paşa’nın vefatı ile sadrazamlık makamına ulaşmıştı. Bu makam, Viyana hayallerinin gerçekleşmesi için gelinebilecek en üst seviyede bir mertebeye idi (Özcan, 2004: 246-249).

10 Ağustos 1664 yılında Osmanlı Devleti, Alman İmparatoru ile 20 yıl sürmesi planlanan Vasvar Barış Antlaşması yapmıştı. Orta Macarlar, Tökeli İmre önderliğinde Avusturya’ya karşı ayaklanmış ve Osmanlı’nın desteğini alabilmek için Fazıl Ahmed Paşa’ya defaten müracaatlarda bulunmuş fakat Sadrazam zikredilen antlaşmayı bozmamak için bu müracaatları reddetmişti. Tökeli İmre, Fazıl Ahmet Paşa’nın vefatı ile sadrazam olan Kara Mustafa Paşa’ya değerli hediyeler göndererek Osmanlı’ya tabiiyetini bildirmiş ve bu konuda yeni sadrazamla anlaşabilmişti. Macarların bu talebi, sefer için fırsat gözeten Kara Mustafa Paşa tarafından yeni bir sebep daha teşkil ediyordu (Kreutel, 1970: 7-9). 1682 yılı Ağustos’unda Osmanlı sarayında Divan-ı Hümayun toplanmıştı ve bu toplantının ana gayesini Vasvar Antlaşması’nın bozularak Macaristan üzerine yeni bir sefer olasılığı oluşturuyordu. Sadrazam Kara Mustafa Paşa’nın fikirleri belli idi ve bu toplantıda kendisine muhalefet edebilecek herhangi bir isim de yoktu. Divan-ı Hümayun’da 1684’te sona erecek olan barış antlaşmasına

artık itibar edilmemesi gerektiği sonucuna varılmış ve yeni bir seferin hazırlığı için teklifler sunulmuştu (Stoye, 2004: 21-23).

Valide Sultan tarafından fazlaca itibar gören Kara Mustafa Paşa sadece dönemin sadrazamı değil o güne kadarki görevlerini başarıyla ifa etmiş dirayetli ve büyük bir devlet adamı idi. Sarayda sözü dinlenir ve diğer devlet görevlileri kendisinden çekinirlerdi. Padişah IV. Mehmed'in Kara Mustafa Paşa'yı sadrazam olarak göreve getirmesi devletin bekası için belki de büyük bir adım idi (Madlen, 2005: 24) Fakat Tanpınar, Beş Şehir adlı eserinde; "Hiçbir şey Osmanlı İmparatorluğuna Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın hırsı kadar zararlı olmamıştır." diyerek Kara Mustafa Paşa'yı yermekte ve Sultan IV. Mehmed'in kararında hatalı olduğunu düşünmektedir. Tanpınar bunu söylerken Merzifonlunun Belgrat'a kadar büyük bir debdebe ve şatafat ile sürüklediği padişahına Viyana'ya yapacağı seferinden bahsetmemiş olmasını, Yanıkkale seferi yolunda kendi aldığı kararlar rotasını Viyana'ya çevirmesini göz önünde bulundurmuş olmalıdır. Bu fikrin doğru bir karar olmadığını ise o dönemde Anadolu'da ciddi bir işsizliğin ve ekonomik buhranın olduğunu olası bir durumda büyük bir isyanın baş gösterebileceği düşüncesiyle desteklemekteydi.

Padişah IV. Mehmed, Macaristan üzerine yapılacak bir sefere razı olmuş başta Yanıkkale-Komorana olmak üzere birkaç kale ve palanganın fethi için ferman vermişti. 1 Nisan 1683 tarihinde Edirne'den yola çıkan Osmanlı ordusu 1683 baharında Tuna kıyılarına vardığında Sadrazam Kara Mustafa Paşa, orduya serasker olarak tayin edilmiş ve Sultan IV. Mehmed orduyu yola revan edip kendisi seferin sonuna kadar hayalini kurduğu av partileri için Belgrad'da kalmıştı (Gürcan, 2008: 18). Madlen'e göre; Sultan'ın ordudan ayrılması ile hesaplar değişmeye başlamıştı ve Sadrazam'ın tek isteği Viyana'nın alınmasıyla beraber zaferin Sultan'a mal edilmemesi ve kendinin Viyana fatihi olarak anılmasıydı (Madlen, 2005: 25-26).

27 Haziran 1683'te İstoni-Belgrad'da harp divanını toplayan sadrazam, Yanıkkale'nin alınmadan seferin doğrudan Viyana üzerine olacağını ve Viyana (Peç) kalesi alınarak Avusturya'ya sulh şartlarını dikte edeceğini bildirdi. Fakat Budin Beylerbeyi Koca İbrahim Paşa, Kırım Hanı Murad Giray ve Orta Macar kralı Tökeli İmre bu karara karşı olduklarını bildirdiler. Sadrazam Kara Mustafa ise hem Arnavut Koca İbrahim Paşa'yı hem de Kırım Hanı Murad Giray'ı korkaklıkla suçlayıp bu divanda her ikisinin de düşmanlığını kazanmıştı (Çolak, 2008: 1-14). Sadrazam, Yanıkkale'yi geçip ilerledi ve yeni sefer yolunda Padişah

IV. Mehmed'e bir mektup göndererek Viyana'nın hedefte olduğunu haber verdi.¹ Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın kendisine danışmadan Viyana'yı kuşatmaya kalkışmasına şaşırın Padişah, bu haberi alınca; "Kasdımız Yanık ve Komaron kaleleri idi. Viyana'ya gidileceği konuşulmamıştı. Paşa ne tuhaf saygısızlık edip Viyana sevdasına düşmüş? Allah kolaylık versin, lakin önceden söylemiş olsaydı izin vermezdim" demiştir (Silahdâr, 1928: II/39). Kendisinden izin alınmadan Viyana üzerine sefere çıkılmasını şaşkınlıkla karşılamasına rağmen Sadrazam Kara Mustafa Paşa'yı cesaretlendirmek adına ona hilat ve kılıç göndermişti (Uzunçarşılı, 2011: 471-473).

Osmanlı ordusu Temmuz başında Viyana önlerine ulaşmış serasker Kara Mustafa Paşa, Kanuni Sultan Süleyman'ın otağını kurduğu yere kendi çadırını ve yanında beş bin çadır kurdurmuştu (İnalçık, 2017: 187). Zaten Osmanlı ordusu Viyana'ya ulaştığında İmparator I. Leopold ve beraberinde altmış bine yakın şehir halkı Viyana'yı çoktan terk etmişti (Çolak ve Ayder, 2020: 1075). Sadrazam bunu fırsat bilerek, Viyana kalesine büyük bir hücum harekâtı gerçekleştirse böylesi bir hücum ile belki de başarı sağlanabilirdi. Fakat Kara Mustafa Paşa, şehrin tahrip olmadan, hükümdarlık tahtı olarak kendisine bir ödül misali teslim edileceğini umarak kuşatmayı uzun tutuyordu. Sadrazam, şehrin zenginliklerini ordunun yağmasına kurban etmek istemediği için kuşatma zamanını uzun tutmuş ve zaman Osmanlı ordusunun aleyhine işletmişti (İnalçık, 2017: 189). Bunun için Sadrazam, Viyana kalesini vire ile almak gayesi güdüyordu. Zaten kalenin tam olarak dövülebilmesi için gereken büyük şâhi topları getirilmemişti. 300 kadar orta halli top ile dövülen kale bundan pek de etkilenmiyordu (Kreutel, 1970: 86). Bu şekilde kritik günler geçiyor ufak tefek bir iki saldırı dışında büyük bir girişimde bulunulmuyordu. Böylece ordunun başarıları heba edildi ve askerinin kendine güveni kalmadı.²

¹ Konuyla alakalı olarak Meryem Erdoğan Kaçan'ın 2001'de hazırlamış olduğu "II. Viyana Kuşatması" adlı doktora tezinde hem sefer öncesi hazırlıklar hem de seferin ayrıntılı bir şekilde tüm aşamaları verilmiştir. Konunun detaylarını incelemek isteyen araştırmacılar için bk. "Meryem Kaçan Erdoğan, II. Viyana Kuşatması, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2001."

² Kreutel;"Bu ne garip ordu kumandanıydı ki, bütün tantana ve debdebesine, askerinin savaş gereçleri ve cephane bakımından zenginliğine, dilerse avuç avuç harcayabileceği hazinelere sahip olmasına rağmen, yanında hiçbir büyük top ve humbara havanı getirmemiştir. Almanlara karşı sefere çıkan ve Viyana gibi bir kaleyi kuşatmaya kalkışan bir kimsenin, böyle bir durumda on okkadan otuz okkaya kadar gülle atar en azından kırk elli Balyemez topuyla, on beş yirmi tane büyük Kolombrine topunu, ayrıca bir o kadar humbara havanını ve üç yüz kadar Şahi topunu orduyu hümayunda hazır etmesi gerekirdi." "Bu çeşit küçük toplarla, böylesine kudretli kalemi dövülür?" (Kreutel, 1970: 30-31).

Zamanla Osmanlı askerinin atları için etrafta ot bile kalmadığı orduda büyük bir bıkkınlığın oluştuğu anlaşılmıştı (Madlen, 2005: 49-51).

Polonya kralı Jan Sobieski komutasında toplanan bir haçlı birliği seferin uzamasını da fırsat bilerek Tuna nehri boylarına kadar ulaşmışlardı. (Arık, 2004: 121). İmparator I. Leopold'ün ordusunda papaz olan Marco d'Aviano'nun yazmış olduğu bir mektupta Kutsal İttifak ile gelen haçlı birliklerinin mevcudu yetmiş bin gösterilir (Danişmend, 1972: III/454). Danişmend iki aydır Viyana'yı muhasara etmekte olan Türk ordusunun 60 binden ibaret olduğunu ve gelen haçlı birliklerinin mevcuduna nispetle on bin fazla olduğunu söylemektedir (Danişmend, 1972: III/455). Osmanlı ordusunun mevcudunun yardımcı kuvvetlerle beraber 350 bini bulduğunu hatta geri hizmette de 150 bin esnaf erbabıyla beraber 500 bin olduğunu iddia eden birçok farklı kaynak bulunmaktadır.³ Her ne kadar bu rakamlar çok abartılı verilmiş olsa da 60 bin rakamı da Osmanlı ordusu için pek düşük bir rakam olarak görülmektedir. Belki sadece şehrin muhasarasında bulunun birliklerin mevcudu olarak verilmiş bir rakamdır. Öyle ki kale kuşatması için bile Jorga'nın ifade ettiği rakam 12 bin yeniçeriden oluşan bir birliktir (Jorga, 2009: II/148). Polonya kralı Jan Sobieski komutasındaki haçlı ordusu Tuna nehri köprülerini korumakla görevli Kırım Hanı Murad Giray'ın⁴ herhangi bir mukavemete teşebbüs etmemesinin rahatlığı ile nehri geçip Viyana önlerine ulaşmışlardı (Danişmend, 1972: III/451-455). Burada onları ilk karşılayan Arnavut Koca İbrahim Paşa olmuştu. Alaman-dağı Meydan Muharebesi denilen muharebede Koca İbrahim Paşa da fazla bir mukavemet göstermeyerek geri çekilmeyi uygun görmüştü (Özcan, 2004: 1-19).

Bu muhasarada şüphesiz serasker Kara Mustafa Paşa'nın hataları büyüktü. Fakat hem Kırım Hanı'nın hem de Budin Beylerbeyi Koca İbrahim Paşa'nın görevlerini tamamı ile ifa etmemeleri göz önüne alınmalıdır. Sadrazam, Viyana kalesinin düşmek üzere olduğunu tasavvur ederek, ateşli silahlar kullanan yeniçerileri hatta ordunun önemli kısmını metrisler içinde bıraktırmıştı. Bu mühim askeri grup asıl muharebede yer almayınca Osmanlı ordusu büyük bir panikle geri çekilmek zorunda kalmıştı (İnalçık, 2017: 220-

³ Konuyla alakalı olarak bkz.: Şakul, Kahraman (2021). Viyana Kuşatması "Yedi Başlı Ejderin Fendi", İstanbul: Timaş Yayınları.

⁴Tarihçi Nicolae Jorga, Kırım Hanı Murad Giray'ın Leh Kralı ile anlaşığına dair Leh vesikalarına rastladığını söylemektedir. "Tatar Hanı belki de daha önce Lehler ile irtibata geçmişti ki, neticede Tatarlar düzenli bir ordu ile savaşıyor durumda değildi ve Tatar savaşçılar savaş alanını öylesine terk ettiler" (Jorga, 2009: II/150).

222). Bununla beraber muharebe sonrası kral Jan Sobieski'nin karısına yazdığı bir mektupta "aslen Hıristiyan olan" Eflak-Boğdan askeri gibi birçok birliğin harp esnasında düşman tarafına geçtiğini anlatmaktadır. Buradan anlaşılmaktadır ki Kara Mustafa Paşa bu seferde tamamen yalnız bırakılmıştı (Danişmend, 1972: III/456).

Sadrazam Kara Mustafa Paşa Haçlı ordularına karşı amansız mücadeleler vermesine rağmen Osmanlı ordusu, Leh süvarileri tarafından kuşatmaya alınmıştı. Sadrazam her ne kadar çarpışmakta dirense de ordunun bu vahim durumundan mütevellit geri çekilmek zorunda kalmıştı. Osmanlı karargâhı düşman askeri tarafından sarılmış Osmanlı ordusunun yanında getirmiş olduğu mücevherler, askeri teçhizatlar, ordu erzakının tamamı ve neredeyse tüm toplar haçlıların eline geçmişti. Sadece canlarını kurtarabilen Osmanlı askeri, Kara Mustafa Paşa'nın öncülüğünde büyük bir mağlubiyete maruz kalmıştı⁵ (Jorga, 2009: II /150-151). Bu yenilgi ile Osmanlı devletinin felaket yılları başlamış oluyordu. Padişah IV. Mehmed bozgunu haber alınca bir hatt-ı şerif ile kapıcılar kâhyasını Belgrad'a göndererek Merzifonlu Kara Mustafa Paşa için idam emrini verdi (Türkal, 2012: 913-915).⁶

⁵ "...Napolyon nasıl Fransa'yı mahvetmişse, Osmanlı'yı da Merzifonlu Mustafa Paşa mahvetmiştir; düşüncesiz, mağrur bir adamdı. Hâlbuki bizde hala korunur. Tarihçi olarak Merzifonlu'nun büyük hata yaptığını yazdım; nitekim Budin beylerbeyi onu uyarılmıştı. Merzifonlu'nun Avrupa ordularının silah gücü hakkında bir fikri yoktu..." "...Almanya Avusturya iyi hazırlık yapmıştı, Merzifonlu yüz binlerce insanı oraya götürse gene kazanamazdı, çünkü Almanya o zaman askeri bakımdan çok güçlüydü. Onu kestiremedi. Budin beylerbeyi hudutta olduğu için biliyordu o şartları, Viyana'ya gitmeyin, dedi ama dinlemedi" (Çaykara, 2019: 118-119).

"Avusturya topçuları, sadrazamın emrindeki topçulardan daha iyi idi ve daha Ağustos ayının başlarında Türk karargâhında büyük kayıplara neden olmuşlardı" (Jorga, 2009: II/148-149). Bila istisna, Prof. Dr. Nevzat Tarhan Viyana açık hava müzesinde gördüklerini şöyle anlatıyor: "Askeri bir müze olan Arsenal Müzesi'nde Paşa'nın kuşatmadaki çadırı ve silahları aynı şekilde duruyor. Savaşta topladıkları Osmanlı silahlarını ve kendi silahlarını da sergiliyorlar. Viyana askeri birliklerinin silahları o kadar eski ki, Osmanlı'nın silahları çok daha gelişmiş görünüyor" (Tarhan, 2019: 4-7).

Bu konuda aşırı ilginç olan iki büyük tarih dehasının Almanya ordusunun silah-top gücünü üstün görürken, Nevzat Tarhan hoca Arsenal açık hava savaş müzesindeki askeri teçhizatı gördüğünü ve sergilenen silahlarda Viyana askeri silahlarının Osmanlı silahlarından çok daha eski ve gelişmemiş olduğunu ifade etmektedir.

⁶ Budin Valisi Arnavut Koca İbrahim Paşa, Merzifonlu'yu sevmemesine rağmen idam edilmeden önceki sözleri: "Padişahımıza söyle, telafi-i ma-fat edecek (kaybımızı telafi edecek) ancak budur (Mustafa Paşa'dır) azl etmesin!" olmuştur (Öztuna, 1978: 123).

1. Sadrazam Kara Mustafa Paşa ve II. Viyana Kuşatması

Aslen Türk olan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, 1634'te Merzifon'a bağlı Marınca köyünde dünyaya gelmiştir. Erken yaşlarda ailesini kaybeden Kara Mustafa Paşa, dönemin meşhur vezirlerinden Köprülü Mehmed Paşa tarafından evlatlık olarak alınıp yetiştirilmiştir. Aynı zamanda Köprülülere damat olan Paşa, "Köprülü"⁷ ailesinin de bir ferdi olarak bilinmektedir (Özcan, 1977: 207-208). Selefi ve üvey kardeşi olan dönemin sadrazamı Fazıl Ahmed Paşa ile birlikte büyümüşlerdir. Köprülü Mehmed Paşa'nın telhisçisi olarak başladığı devlet görevinde sırasıyla mîrâhûr-ı sânilik, Silistre beylerbeyliği, Diyarbakır beylerbeyliği, kaptan-ı deryalık, İstanbul kaymakamlığı yapmıştır (Aktepe, 1979: 733-736). Kara Mustafa Paşa komutan olarak da oldukça parlak bir kişiliğe sahiptir. 1672'de Jan Sobieski'yi yenilgiye uğratarak Kamenet Podolski kalesini almış, iki yıl sonra da Lehistan'a ait Human'ı (Uman) ele geçirmiştir. Tüm vazifelerini o kadar başarıyla ifa etmiş ki Sultan IV. Mehmed kendisini Fazıl Ahmed Paşa'nın vefatı ile sadrazamlık makamına uygun görmüştür (Turan, 2011: 398-399).

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, 1676-1683 yılları arasında padişah IV. Mehmed'e yedi yıl sadrazamlık yapmış ve kendisi II. Viyana Kuşatması ile özdeşleşmiştir. Kara Mustafa Paşa, sadrazamlığının daha altıncı yılında Avusturya (Nemçe) üzerine bir sefer hayaline kapılmış ve bu fikrine padişahı da ikna edebilmek için farklı entrikalar ile meşgul olmuştur (Uzunçarşılı, 2011: 461-473). Kara Mustafa Paşa tasavvur ettiği seferin meşruiyetini kazanabilmek adına Valide Turhan Sultan'ı, Yeniçerileri ve serhat beylerini, Sultan'ı ikna etmek için harekete geçirmiştir. Sadrazam bu azim ve kararlılığı ile Macarların durumunu da gerekçe göstererek Padişah'a seferi kabul ettirmiştir (Çolak - Aydar, 2020: 1052).

2. Vekâyi-i Viyana'ya Göre; II. Viyana Kuşatmasında Sadrazam Kara Mustafa Paşa

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ve uğrunda canından olduğu Viyana seferi hakkında geniş bilgiler edinebilmemiz döneme şahitlik eden müelliflerin eserlerine de bağlı olduğundan çağdaş kroniklerin incelenmesi yapılmıştır. Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın çağdaşı olan kroniklerden biri de Vekâyi-i Viyana adlı eserdir. İncelemesi yapılan diğer çağdaş kronikler ile ortak bir

⁷ Köprülü Ailesi 17. yüzyılda saltanata önemli vezir ve sadrazamlar yetiştirmiş bir ailedir.

değerlendirme yapılarak Kara Mustafa Paşa hakkında yeni bilgilerin edinilmesi için bu eser incelenmiştir. Bahsi geçen kroniğin tarih literatürüne tanıtılması açısından böyle bir çalışma ortaya konulmuştur.⁸

Eserde Kara Mustafa Paşa'nın sadrazamlığa geçiş tarihinden bahsederken "sene-yi mezbûrda" denmektedir ve "sene-yi mezbûr" dediği yıl 1085 yılıdır ki bu 1674-75'e tekabül eder. Müellifin burada bir tarih hatası yaptığı görülmektedir.⁹

Fîmâ ba'd, bin seksen beş senesinde bizzat yine Pâdişâh-ı âlempenâh hazretleri Kubrak vilâyetine sefer idüb bir kaç kal'aların emân ile feth eyleyüp hedm olundu ve müşriklerin dahî emânlarını kabul itmeyup cümlesi esîr olundu. Ve sene-yi mezbûrda Vezîr-i a'zam Köprülizâde Ahmed Paşa vefat idüb yerine Kara Mustafa Paşa Vezîr-i a'zam nasb olundu (Vekâyi-i Viyana vr. 5a-5b sr. 1-3).

Avusturya ile Vasvar Barış Andlaşması'nın bozulup Budin Beylerbeyi Koca İbrahim Paşa'nın seraskerliğinde Orta-Macar memleketi üzerine sefere çıkılmasından bahseder;

...bin yetmiş beş senesinde Nemçe keferesiyle âkd olan sulhun tamam olmasına iki sene kalmış iken Pâdişâh-ı âlempenâh hazretleri, Vezîr-i a'zam olan Kara Mustafa Paşa'nın re'y ile sulh içinde naks-i âhd idüb bin doksan üç senesinde Budûn muhafızı olan İbrahim Paşa'yı serasker nasb idüb Rum-eli 'askerleri Nemçe kralının zîr destinde olan Orta-Macar memleketi üzerine ta'yîn eylediler (Vekâyi-i Viyana vr. 7b-8a sr. 4-9).

Veziriazam Kara Mustafa Paşa'nın sefer için Padişah IV. Mehmed'i ikna etme uğraşlarından ve bozulan barış sonrası savaş hazırlıklarının başlamasından bahseder;

Fîmâ ba'd, bin doksan dört senesinde Nemçe kralı tarafından Pâdişâh-ı âlempenâh hazretlerine elçi ve nâme gelüp mukaddemâ bin yetmiş beş senesinde âkd olan sulh, zikr olan senede tamam olmağın Kral-ı bed-fi'âl tekrar sulh olmağa talib-i feragıb olmuşdı. Ve ol minvâl üzre ârzlar ve mâhzârları

⁸ Vekâyi-i Viyana adlı eserin tamamının incelenebilmesi için bk. Ateş, Şuayp, 17.Yüzyılın İkinci Yarısına Ait Anonim Bir Tarihçe "Vekâyi-i Viyana" (1075-1099 / 1664-1688) Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat 2015.

⁹ Metnin öncesinde 1083-1084 seneleri zikredilir ve 1085 senesi akabinde *sene-yi mezbûrda* ifadesi geçer sonrasında ise 1089 seneden bahseder. Müellif 1087 senesi ifadesini kullanmamış Merzifonlunun sadrazamlığı için *sene-yi mezbûrda* ifadesini kullanarak 1085 senesini kastetmiştir.

yazup Âsitâne-i devlete irsâl eylediler. Gelüp dâhil oldukda Vezîr-i a'zam (Kara Mustafa Paşa) nice hılâf sözler dahî katup Pâdişâh-ı âlempenâh hazretlerine telhîs eyledi. Pâdişâh-ı rûy-i zemin Hâlid-allah-e hâlekna ilâ yeomiddin dahî gerçek zannedüp ne bir 'asker cem'ine fermânlar perakende olsun deyü emreyledi. Vezîr-i a'zamin dahî mâksûdi hâsıl olûb 'asker cem'ine ve sefer tedarikine meşgûl oldı. Ve sulh için gelen elçileri gerüye göndermeyüp hapseylediler (Vekâyi-i Viyana vr. 9a-9b sr. 3-11).

Veziriazam Kara Mustafa Paşa'nın sefer öncesi gördüğü garip bir rüyadan bahseder;

Vezîr-i a'zam dahî ol esnada vâkı'asında görmüş idiği ayağına pek çizmeler giyüp ve yer mahalde yürüyüp gider ve şatosundan yedi başlu ejderha zühûr ider. Ve üzerine hücum idüb sokmak mûrad ider. Ve bu yilandan biraz kurutur, âkîbet-i yılan fırsand bulup bir yerini sokar ucundan, uyandığında şehir-i İslâmbol da meşhur-i afak olan Muâ'bbir Hasan Efendi Hazretlerini da'vet idüb bu vakâyı beyân eyledi. Ve Hasan Efendi dahî bu vakâ tâbi'rinde cevâb ider ki; "Ayağına giydiğin ol yeni çizmeler sefer-i 'azîmet itmeğe delildir ve üzerine hücum iden ol yedi başlu yılan Nemçe kralıdır ki Nûş-i revanî âdilîn tâcı anda olmağla, yedi krallar ana itaât iderler. İş bu seferin 'âzametinden feragât eyle, yoksa nedâmet çekmek mûkarrerdir"¹⁰ deyü cevâb eylediğinde, Vezîr-i a'zam, Hasan Efendi hazretlerine gazap idüb habs eyledi. Ve ondan sonra müşâvere için Budûn serhaddinden bir kaç müsin ihtiyar ve Alaman düşman ahvâlinden haberdar kimesneleri da'vet idüb müşâvere oldukda Alaman seferi naib olduğun âgah eylediler ve ol seferden onlar dahî Vezîr-i a'zamu men' eylediler. Sözlerine âmel itmeyüp nice bed 'itâblar ile baştan red eyledi ve bir kimesnenin reyî kabul etmeyüp elbette diyâr-ı Alaman'a sefer iderim deyü ol 'itâb müyesser oldı. Hatta Kral-ı bed-fi'âl tarafından sulh için gelen elçiler şer'at-ı mûtâhhîrîne müraca'[t] idüb imân-ı din-i kâvîm üzerine sefer itmek ca'iz olmadığın ol asırda müfti-ül enâm olan Ali Efendi hazretlerinden fetâvâ idüb ol fühüv ile da'vâ-i şer' eylediler. Vezîr-i a'zamin şer'a inkiyâdı olmayup ol fühüveya [fetvaya] âmel eylemedi. Ve Pâdişâh

¹⁰ Bu olay Silahdâr Tarihinde benzer bir şekilde anlatılmaktadır. "Hattâ ol vakitte vezîr-i a'zam rû'yasında görür ki, ayağına yeni çizme giyüp giderken karşusundan yedi başlu bir ejder zâhir olur ve üzerine yürüyüp sokar ve irtesi Mu'abbir Hasan Efendi'ye ta'bîr itdirür. "Giydüğün çizme azîmet-i sefere delildir. Ol ejder Nemçe çasarıdır ki Nuşirevan tâcı anda olduğundan yedi kral emrine râmdır. Size bu seferden ferâgat hayırludur ve illâ nedâmeti mukarrerdir" deyü cevâb virir" (Türkal, 2012: 785).

hazretleri 'asker-i İslâm ile mâ'an Belgrad'a varınca gidup anda kalmak murâd eyledi (Vekâyi-i Viyana vr. 10ab-10b-11a sr. 3-13).

Bariş için gelen elçilerin aksi fetva almalarına rağmen esir edilmelerinden ve sefer için İstanbul'dan yola revan olunan Osmanlı ordusuyla padişah otağundan bahseder;

Hatta Kral-ı bed-fi'âl tarafından sülh için gelen elçiler şerâ'it-i mûtâhîrîne müraca' [t] idüp imân-ı din-i kâom üzerine sefer itmek ca'iz olmadığı ol asırda müfti-ül inâm olan Ali Efendi hazretlerinden fetva idüp ol fetva ile d'âvâ-i şer eylediler. Vezîr-i â'zamın şer'iate inkiyâdı olmayup ol fihüveya [fetvaya] âmel eylemedi (Vekâyi-i Viyana vr. 10b-11a sr. 14-15,1-3).

...ve seferin vakt-i zamanı geldikde Pâdişâh-ı zâdu-hâh hazretlerinin otağ-ı hümayûnun İslâmbol şehrinden taşra çıkarup Çırpuci Çayırı demekle ma'ruf olan mahalle götürdüler. Vezîr-i a'zamın vesa'ir vükale-i devletin ve sefere me'mur olan 'asker-i İslâm'ın dahî çadırları mahal-i mezbûrda görüldü (Vekâyi-i Viyana vr. 11a sr. 4-9).

Sefer için Diyarbakır'dan Edirne'ye gelip orduya dâhil olacak olan Diyarbakır beylerbeyi Kara Mehmed Paşa'nın askeri birliğinin yol güzergâhındaki halka zulmünden, tecavüzlerden vs bahseder;

...ol sefere 'azîmet olundukta memâlike-i mâhrûsede olan ümmet-i Muhammed'e ve reâ'ya fırkasına bir mertebe zulm ve te'âddi eylediler ki, emmâ' nâs el kaldurup bed-dua' itmekten hali değiller idi. Ve Nemçe diyarların halkı ol esnada zulm ve te'âddiden perakende ve perişan olmuşlar idi. Ol vakitte sefere 'azîmet iden vüzerâ ve mîrimîrânlar vesa'ir ehl-i menâsib olan kimesne müte'ârrif oldukları ve murûr u ûbur eyledikleri yerde envâ-i zulm ve te'âddiler idüb ol sefere fukaranın beddu'âlarıyla gitmişler idi. Hatta Diyarbekir Beğlerbeğisi olan Kara Mehmed Paşa ol sefere hareket ettiğinde eyâlet-i mezbûrda bir mertebe zulm ve te'âddi eylemiş idi ki, el-'îyâzen billâh ehl-i şirk olanlar ol mertebe zulm itmeğe irtikâb itmezler idi. Öyle nakl olundu ki pâdişâh-ı müşârün-ileyhin tevâbi'aları eyâlet-i mezbûrda yüz elli bâkire kızın bekâretlerin 'izâle eylemişlerdir.¹¹ Pâdişâh-ı âlempenâh hazretleri ol sefere hareket itmek üzere iken zikr olan Diyarbekir eyâletinden üç dört yüz mikdârı âdem gelüp kanlu çarşaflarıyla divân-ı hümayûna çıkup Kara Mehmed Paşa'nın tevâbi'aları tarafından kendülerine sâdır olan 'ukûbeti 'ârz idüb feryad-ı figânlar eylediler. Da'vâları mesmû' olmayup divan-ı hümayûndan redd olundular. Sâ'ir vükelâ-i devlet dahî te'âddileri buna göre kıyas oluna (Vekâyi-i Viyana vr. 11b-12a-12b sr. 4-9-11).

¹¹ Bu olay *Zeyl-i Fezleke'* de de bahsedilmiş ve iğfal edilen bakir kız sayısı elli kişi daha fazla verilmiştir (Türkal, 2012: 805-806).

Sefer yolu üzerinde birliklerin dağılımından bahseder;

Biz geldik bu tarafda Vezîr-i a'zam, 'asker-i İslâm ile Ösek nâm-ı mahalle gelüp dâhil olduklarında Uyvâr Kal'ası tarafından kuryâncılar gelüp düşman-ı bî-dîn Uyvâr Kal'asın muhâsara itti deyü haber virdiler. Vezîr-i a'zam dahî Budûn Beğlerbeğisi olan İbrahim Paşa'yı serasker nasb idüb, Bosna ve Temaşvar ve Eğri ve Silistre Beğlerbeğleriyle Uyvâr imdâdına irsâl eyledi. İbrahim Paşa dahî imdâda varmak üzre olduğun kâfirler istimâ' eyledikde Uyvâr Kal'asın muhâsara itmekten ferâgat idüb firâr eylediler. İbrahim Paşa, Uyvâr'a varmağa muhtâc olmayup Usturgon nâm-ı mahalde 'avdet eyledi. Vesâ'ir 'asker-i İslâm ile İstoni Belgrad yolunda mülâki oldular. Biz geldik bu tarafda Vezîr-i a'zam, 'asker-i İslâm ile Ösök'den kalkup yedinci günde İstoni Belgrad'a dâhil oldular. Ve İstoni Belgrad'[da] üç gün meks idüb andan Yanık Kal'asın doğru revân oldular (Vekâyi-i Viyana vr. 12b-13a sr. 4-12).

Yanikkale üzerine hareket durumunda olan Osmanlı ordusunun sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın kararı ile Viyana (Peç) üzerine yönlendirmesinden bahseder;

...ol mahalden Vezîr-i a'zam Peç üzerine varmağa kasd itmekle müşâvere murâd idüb 'asker-i İslâm'da mevcûd olan vüzerâ ve mîrimîrânları vesâ'ir umûr-i dinden olan kimesneleri müşâvereye dâvet eyledi. Ve Peç üzerine varmağa murâd eylediğın cem'iyetinde olan halka ağâh eyledi ki Yanık Kal'asın gerüde koyup Peç üzerine varmak zarûretinden nâşi vaz' ve hareket olmağla ol müşâverede mevcûd olan vükelâ-yı devlet vesâirlerin men' idüb Yanık Kal'asın muhâsara itmeği ma'kul gördüler. Ve mukaddimen merhûm Sultan Süleyman Han hazretleri dokuz yüz otuz altı senesinde Peç üzerine varup ve bunca eyyâm-ı muhâsara idüb âkîbet-i hâib hasır 'avdet eylediğın müzâkere eylediler. Ve bu defa dahî "nedâmet birle 'avdet olunmak mükarrerdür" deyü cevâb eylediler. Vezîr-i a'zam vükelây-ı devletine men' ettiklerinden bi-huzûr olüb bâ'de'l-yeom muâ'raza idenlerin dilin mikraz ile kat' iderum dedi. Vezîr-i a'zamın ol cevabından sonra bir kimesne men' itmeğe kâdir olmayup ferâgat eylediler (Vekâyi-i Viyana vr. 15a-15b sr. 4-11).

Kara Mustafa Paşa'nın Viyana üzerine yönelmesindeki amacının şehri alıp kral hazinelerini elde etmek olduğundan bahseder;

Peç'e gitmeden maksûdi ol idi ki Peç Kal'ası ve Nemçe kralının tahtını alup ve Nemçe kralı cemî'an millet-i nesâranın ülusu olmağla hazinelerinin dahî nihayeti yokdur deyü kal'a-i mezbûri alup kralın hazinelerin zabt iderim deyü ol tamâhla Vezîr-i a'zam, Peç üzerine va[r]mağa heves itmiş idi. Ve Yanık

Kal'ası altından kalkup Peç üzerine 'azimet eylediler (Vekâyi-i Viyana vr. 15b 5-10).

Avusturya kralının Osmanlı ordusunun Viyana üzerine geldiğini duyunca şehirden kaçmasından ve Osmanlı ordusunun Viyana önlerine ulaşmasından bahseder;

Bu tarafta Kral-ı bed-fi'âl, 'asker-i İslâm'ın Peç üzerine gelmek üzere oldukların istima' eyledikde 'asker-i İslâm dâhil olmazdan bir iki gün mukaddem o tarihiyle çıkup firâr eyledi. 'Asker-i İslâm Temmuz'un dördüncü günü Peç'e gelüp dâhil oldular. Ve ol gice metrise girüp ceng-ü cidâle şurû' eylediler (Vekâyi-i Viyana vr. 16b 2-7).

Viyana'ya giren Osmanlı askerinin şehri terk eden halkın mahzenlerine girip şaraplarını gasp edip askerın günlerce sarhoş kaldığından bahseder;

Peç altına gelüp dâhil olduklarında Peç varoşundan dahî kıyasa gelmez gânimete na'ıl oldular. Melâ'in-i müşrikîn, 'asker-i İslâm'ın geleceklerinden gâfil olmağla eşyaların varoştan kaleye taşımağa vakit olmamış idi. Eşyalarının ekseri taşrada kalmış idi hatta kapıcılar ile evlerden ve mâhzenlerde kalan hamr dahî kıyasa gelmezdi. 'Asker-i İslâm hamrın ol mertebe-i kesrette göreceğ niçesi hamr içmeğe müsteveli oldular. Ve darü'l-harbde ve dahî câ'iz değil iken ellerinde olan esirlerin sarhoş oldukları halde nefret idüb bed- fi'âl -i şenia'dan gerek mest olanlar ve gerek ayık olanlar hali değiller idi. Bâ-husûs, Peç Kal'ası'nın muhâsara olması Ramâzan-ı şerife müsâdif gelmiş idi. Allah'tan hafif itmeyüp Ramâzan-ı şerifde bed-fi'âl-i kabîh iderlerdi. Cenâb-ı Rabbi'l-Âlemin'in kâhrına mazhâr olmak külli müşâhade olunurdu (Vekâyi-i Viyana vr. 17a-17b sr. 5-13).¹²

Sarhoş halde olan Osmanlı devlet adamlarının ellerindeki elçileri salarak Osmanlı ordusundaki vahim durumu düşmanın öğrenmesinden ve bunun nasıl büyük bir hata olduğundan bahseder;

Kral-ı bed-fi'âl tarafından sulh için Pâdişâh-ı âlempenâh hazretlerine gelen elçileri ol sefere bile getürmüş idi. Ve Peç Kal'ası muhâsara olmak üzere iken elçileri bazı ğurûr sözler ile salıverdiler. Elçiler dahî kâfir 'askeri cem'iyette oldukları yere varup 'asker-i İslâm metriste za'âf üzere oldukların bildirdiler. Kâfirler dahî 'asker-i İslâm'ın âhvâline muttâli' olduklarında müşâvere idüb

¹² Olay Zeyl-i Fezleke'de daha kerih durumlar ile anlatılmaktadır. "Vakt-i muhâsara mübârek aylara ya'nî ki mâh-ı reşene müsâdif düşmekle, Allâh'dan korkmayup, şebân- rûz zina ve livâta ve şûrb-i hamr ile mest-i müdâm olmağla, bu nî'met-i celilenin şükürün bilmeyüp, kahr-ı ilâhî'ye uğradılar" (Türkal, 2012: 884).

'asker-i İslâm üzere varmağa ittifâk eylediler. Ol vakit elçileri salıvermek akîlâne tedbir değil idi (Vekâyi-i Viyana vr. 18a sr. 4-9).

Kara Mustafa Paşa'nın, Kırım Hanı'nın oğlu Alp Giray'ı beş bin Tatar ile Tuna nehri boyuna gözlemci ve koruyucu birlik olarak yerleştirmesinden bahseder;

Vezîr-i a'zam istima' eyledikde beş bin kadar Tatar ta'yîn idüb Hüseyin Paşa'nın yanına irsâl eyledi. Ve Nehr-i Tuna'nın karşı yakasından Peç mukabelesine gelüp ve ol mahalde Nehr-i mezbûra girüp Peç altında sa'ir 'asker-i İslâm ile mülâki olasin deyü tembih eyledi (Vekâyi-i Viyana vr. 18b sr. 2-6).

Hüseyin Paşa'nın Sadrazam Kara Mustafa Paşa'dan çekindiği için üzerine gelen büyük bir düşman ordusuna karşı koyup geri çekilmemekle hem birliği hem de kendinin bu çarpışmada Tuna nehrine kapılarak öldüklerinden bahseder;

Hüseyin Paşa dahî kâfir 'askeri tarafına birkaç âdem gönderüp kâfir 'askerin tecessüs ittirdi. Ol tecessüse varan âdemler gelüp düşman-ı bi-dinin kesrette ve ekseri piyâde oldukların haber verdiler. Ve ol mubâlâğa düşman ile muhârebeye iktidârımız yokdur deyü 'avdet itmeye ibrâm eylediler. Emmâ Hüseyin Paşa, kâfirler ile muhârebe itmedikçe Vezîr-i a'zamdân 'avdet itmeye ifrâz itmekle nâçar olub ol kalîl 'asker ile ol mubâlâğa düşman üzerine varup mukâbil oldı. Zikr ettiğimiz minvâl üzre Melâ'in-i hâsirîn bir dağa arka virmekle 'asker-i İslâm'a hucum eylediklerin asla yerlerinde durmayup 'asker-i İslâm üzerine top ve tüfeng havâle eylediler. 'Asker-i İslâm dahî top ve tüfeng harbine tahâmmül idemeyüp 'avdet eylediler. Ve mahall-i ma'rekede iki şikk olub 'askerin nusfi Nehr-i Tuna tarafına firâr eylediler. Ve nusfi dahî ol mahalle geldükleri yol ile gerüye firâr eylediler. Tuna tarafına firâr idenler Nehr-i Tuna'ya uğrayup gark oldılar. Hüseyin Paşa dahî gark oldı (Vekâyi-i Viyana vr. 19a-19b sr. 4-14).

Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın Viyana kuşatmasını uzatma sebebinden bahseder;

...ve iş bu inhizâm vâki' olduktan sonra Vezîr-i a'zam Peç Kal'asının cengine ikdâm idüb her taraftan kal'a divarları altına lağımlar olsun deyü emr eyledi. Andan mukaddem kal'a-i mezbûri te'ennî ile dögüp bir güne mukaddem fethine cehd olunmamış idi. Vezîr-i a'zam kal'a-i mezbûrun fethine cehd itmemeğe sebep bu idi. Kim ikdâm olursa 'asker-i İslâm yürüyüş ile alup içinde olan emvâl ve erzakı ve kral-ı bed fi'âlin hazinelerini yağma iderler deyü iş bu mulâhaza ile fethine ikdam itmeyüp emân ile almağa cehd iderler idi. Emân ile

alındıkda müşriklerin salüverüp kal'ada olan hazineleri yalnız ben zapt iderim deyü Vezîr-i a'zamın tâsâvvuri ol idi (Vekâyi-i Viyana vr. 19b-20a sr. 5-11).

Uzayan kuşatmanın iki ayı aştığından ve askerinin zor duruma düştüğünden bahseder;

Vezîr-i a'zam piyade olan 'asker-i İslâm'ı metrislerde alıkoyup süvâri olan 'asker-i İslâm ile bir mikdar piyâde sekban ile kâfir 'askerine karşı vardılar. Emmâ 'asker-i İslâm'ın atları aklıktan helâk olmağla 'askerinin nisfî yayan kalmışlar idi. Ve kalan atlar dahî zebûn olub yürümeye mecalleri yok idi. Ve 'asker-i İslâm altmış gün metris çeküp kendüleri bi-tâkat olmuşlar idi (Vekâyi-i Viyana vr. 20b 6-9).

Kırım hanı Murad Giray'ın sadrazam ile münakaşasından ve Tuna nehrinde Tatarların ihanetinden bahseder;

Muhârebeden bir gün mukaddem vezîr-i a'zam, Tatar Han'a adam gönderüp melâ'in-i hâsirîn ile muhârebe ideceklerini ifade ve 'asker-i Tatar ile gelüp yetişesün deyü dâ'vet itmiş idi. Emmâ melâ'in-i hâsirîn, 'asker-i İslâm üzerine gelmek üzre oldukları şayi' oldukda Tatar Han kâfir 'askeri tarafına Tatarlar gönderüp ve kâfirden deliller aldurup melâ'in-i hâsirîn mutlak 'asker-i İslâm kasdıyla gelmek üzre oldukları delillerden haber oldukda ol delilleri mirzâlar ile Vezîr-i a'zama gönderüp, melâ'in-i hâsirîn'in kasdını âna anlatmış idi. Vezîr-i a'zam dahî delilleri söyledik de sözlerine amel itmeyüp Tatar Han niçün bana yalan deliller gönderüp 'asker-i İslâm'a ihtilal virür deyü diller ile varan mirzâlara nice bed 'itâblar itmiş idi. Bed ecelden Tatar Han, Vezîr-i a'zama hâtırmânde olmağla 'asker-i Tatar ile muhârebeye varmadı (Vekâyi-i Viyana vr. 20b-21a sr. 7-14).¹³

¹³ Tatar Hanı Murad Giray'ın ihanetini Silahdâr Ağa şu şekilde anlatılmaktadır. " ...Ve mukaddemâ Han hazretleri ibtidâ-yı muhâsaradan berü Tatar askeriyile Beç'den altı sâ'at yukarı ve nehr-i Tuna üzre taş İskender köprüsi muhâfazasına me'mûr idi. Nemçe ve Leh askeri köprübaşına geldükde geçirtmeğe kâdir iken mâni' olmayup fevc fevc cümlesi geçüp, asâkir-i İslâm üzerine yürüdiler ve ol gün kendüsi köprüye nâzır bir mürtefi' mahalde kamçı elinde tâziyânesiyle kabzasın avucuna sıkmış ve elini böğrüne koymuş at üzre durup küffârın geçdüğün seyr iderdi. İmâmı yanına varup "Han'ım şu bölük bölük geçen kâfiri kırdırsanız artık girüsi münkatı' olmaz mıydı?" didikde, "Behey efendi sen bu Osmanlı'nun bize itdüğü cevri bilmezsin. Ancak bizi bir hâle kodular ki, yanlarında Eflak ve Boğdan keferesi kadar rağbetimiz kalmadı. Bu düşmenin cem'iyet ve hareketin kaç def'adır yazup bildirdim. Düşmen çok, mukâvemet mümkün değil askeri ve topları metrisden çıkar iktizâ ider ise, saf cengi idelim ve illâ selâmet birle girü gidelim" didim, inâdından dönmeyüp söz geçüremedim. Hezâr güne yazduğı itâb-âmiz cevâblar ile gönderdüğü mektûblarında kokmuş bârgîr eti yediğimize varınca yazmış. İnşâ'allâhu ta'âlâ bu düşmenin def'i yanımda lâ-şey idi ve bilürdüm ki, dñimize de düşmez ihânetdir. Lâkin gayret beni komadı anlar da görşünler kendülerin kaç akçalık âdem imiş, Tatar kadrin bilsünler" deyüp, atn depti (Türkal, 2012: 875).

Haçlı birliklerinin Osmanlı ordusunu geri püskürtmesinden bahseder;

Zikr ittiğimiz minvâl üzre melâ'in-i hâsirîn, 'asker-i İslâm'ı ayak ayak sızdırıp çadırların olduğu mahalle geldiklerinde atâ oğûla ve oğûl atâya bakmayup kaçmağa yüz tutdular. Vezîr-i a'zam bir mikdar tevakkuf itmekle kâfirler sancağ-ı şerîfe kasd itmişler. Vezîr-i a'zamin nedimleri sancağ-ı şerîfi kapup 'asker-i İslâm tevaccüh ittikleri tarafa tevaccüh eylediler. Kâfirler 'asker-i İslâm'ı kırmağa mukâyyed olmayup ol mahalde iki şık olûb nısfî metrislere doğru varup metriste bulunan 'asker-i İslâm'ı tarumar idüb, kimin esîr ve kimin kat' eylediler. Ve iki yüzden mütecâviz toplar alunup zapt eylediler. Ve kâfirlerin nısf-ı 'askeri cümle bârutgâhı ve hâzine-i âmmeyi zapt eylediler (Vekâyi-i Viyana vr. 21b-22a sr. 8-13).

Kara Mustafa Paşa'nın muhasarayı kaldırarak ancak canlarını kurtarıp geri çekilebildiklerinden bahseder,

El-'iyâzen billah Te'âlâ müsibet-i kübrâ vâki' olduki Âl-i Osman zûhûrundan beri ve bir seferde bu denlü hezimet olmak vâki' olmuş değil idi. Ol asırda vükâlâ-yı devletin vesâ'atları kemalde olmağla ol sefere envâ'î iktâmı ile varmışlar idi. Münhezim olduklarında bunca nûkûd mâllar küberâ[ya] mahsûs olan eşyalar bârgâhlarda kalup kâfirler zapt eylediler. Sâ'ir 'asker-i İslâm'ın kalan eşyaları beyân olunmak mümkinâttan değildir. Yalnız hâzine-i âmme 'ümumen kalup bir kubbesin çıkarmağa kâdir olmadılar (Vekâyi-i Viyana vr. 21b sr. 2-7).

Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın Budin beylerbeyi İbrahim Paşa'yı ihanetinden dolayı katlettiğinden bahseder;

Yanık Kal'ası altına gelüp dâhil olduklarında bu inhizâma sebep olan İbrahim Paşa'dır deyü ol mahalde Vezîr-i a'zam paşa müşârün-ileyhi katl eyledi. Ve Budûn mansubın Kara Mehmed Paşa'ya tevcih eyledi (Vekâyi-i Viyana vr. 22b sr. 2-4).

Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın yaptığı hatadan dolayı ölümüne sebep olduğu bahadırlardan bahseder;

Peç'den 'avdet olundukda Vezîr-i a'zam kal'a-i mezbûrun müşriklerini ihraç itmek için İstoni Belgrad âhâlilerinden kırk âdem mikdârı irsâl eyledi. Kâfirler dahî muhalefet itmeziz deyü varân âdemleri hile ile kal'aya koydılar. Ve kal'a kapuların bağlayup cümlesin katl eylediler. Münhezim olûb firâr eyledikleri

halde kal'a talebi için kâfir kal'aların adam göndermek hakkından nâşi refi' hareket idi. Lâkin Vezîr-i a'zam kendi re'yi olmağla men' mümkün olmadı. Hatta katl olan kimesneler İstoni Belgrad Kal'asının 'âyânundan ve bahâdırılık ile meşhur olan re'islerinden idi (Vekâyi-i Viyana vr. 24b sr. 5-12).

Padişah Sultan IV. Mehmed'in Viyana yenilgisinden dolayı Kara Mustafa Paşa'yı siyaseten katlettirmesinden bahseder;

Fîmâ ba'd, ol vakit ki Padişah-ı âlempenâh hazretleri 'asker-i İslâm'ın Peç altında münhezim oldukların istima' eylediklerinde Belgrad'dan Edirne tarafına rihlet itmişler idi. Vezîr-i a'zam dahî Belgrad'a gelüp dâhil olduklarında Pâdişâh-ı âlempenâh hazretleri tarafından katline fermân sâdır olûb Belgrad'da katl olundu.¹⁴ Ve Reîsü'l Küttab'ı kayd u bend ile Âsitâne-i devlete ihzâr edüp salb olundu. Ve katl olan Vezîr-i a'zamin sâbıkan kethüdası olan Kara İbrahim Paşa vezîr nasb olundu. Ve yeniçeri ağası olan Mustafa Paşa serasker nasb olundu. Ve ol kışın Mustafa Paşa 'asker-i İslâm ile Belgrad'da ve etrafında olan kasabalarda kışlâdular. Zikr olunan âhvaller bin doksan dört senesinde vâki' oldı (Vekâyi-i Viyana vr. 26b-27a sr. 3-9).

Sonuç

Osmanlı tarihinin dönüm noktalarından başlıca biri olan II. Viyana Seferi (1683) ve bu seferi komuta eden Sadrazam Kara Mustafa Paşa'yı tenkitli bir yaklaşımı olan farklı bir kaynaktan sunan *Vekâyi-i Viyana* adlı kronik çağdaş diğer kronikler gibi büyük bir öneme sahiptir. Çorum İl Halk Kütüphanesi yazmalar kataloğunda bulunan bu kronik *Sefer-i Kandiya* şeklinde yanlış bir isimle tasnif edilmiştir. Bu hatalı durum düzeltilip eser içeriğinin Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın serasker olarak çıktığı II. Viyana Seferi olduğu anlaşılmıştır. Daha önce tez çalışmamızın konusunu teşkil eden eser bu çalışmada da ana kaynak olarak kullanılmıştır.

Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın sefer öncesi tutumu ve sefer süresindeki rolünü, Osmanlı askerinin ve paşaların sefer süresinde ki genel durumlarından bahseden eserin kısa bir hülasası olarak bu çalışmaya yer verildi. Özellikle, eser müellifi, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Viyana seferinde ki tutumunu kendi gözlemlerine dayanarak sunması, eseri çağdaş diğer kroniklerden

¹⁴ Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın idamını dönemin çağdaş kronikleri içerisinde en ayrıntılı anlatan kaynak Vekayi-i Beç adlı kroniktir. Eserde Paşa'nın idam edildiği 25 Aralık'a kadar olan hadiseler gün be gün anlatmıştır. Detaylı bilgi için bkz.: Yılmaz, M. (2006). *Vekayi Beç*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul.

ayırmaktadır. Bu çalışma Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Avusturya seferi öncesi hazırlıklarını ve II. Viyana seferi süresinde Paşa'nın genel durumuna değinmektedir. Çalışmanın son kısmında kronikte yer alan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ve II. Viyana Seferi ile alakalı bilgiler aynen verilmiştir.

Kaynakça

Aktepe, M. (1979). "Mustafa Paşa, Merzifonlu, Kara", *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 8). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Arık, S. (2004). *Polonya Kralı III. Jan Sobieski ve Hükümdarlığında Osmanlı Lehistan İlişkileri (1674-1696)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ateş, Ş. (2015). *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısına Ait Anonim Bir Tarihçe "Vekâyi-i Viyana" (1075-1099/1664-1688)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Osman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Tokat.

Çaykara, E. (2019). *Tarihçilerin Kutbu: Halil İnalçık Kitabı*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Çolak, İ. (2008). *Bitmeyen Hesaplaşma Hilal ile Haçın Bin Yıllık Mücadelesi*. İstanbul: Nesil Yayınları.

Çolak, S. ve Ayder, M. (2020), "Savaş ve Propaganda: 1683 Viyana Kuşatması Üzerine Bir Değerlendirme". *Bellekten*, 84 (301), 1045- 1096.

Danişmend, İ. H. (1972). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi III*. İstanbul: Türkiye Yayınları.

Derin, F. Ç. (2008). *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi-nâme Osmanlı Tarihi (1648-1682)*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Erdoğan, M. K. (2001) *II. Viyana Kuşatması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul.

Gürcan, F. (2008). *Avrupa'daki Askeri Gelişmeler ve İkinci Viyana Kuşatması*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

İbn Haldun, (1994) *"Mukaddime"*. (Çev.: Zakir Kadiri Ugan). İstanbul: M.E.B. Yayınları Şark Klasikleri.

İnalçık, H. (2015). *Devlet-i 'Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-III*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İnalçık, H. (2017). *"Kırım Hanlığı Tarihi Üzerine Araştırmalar (1441-1700)"*, (Seçme Eserleri XI), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Jorga, N. (2009). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1640-1774)* 4. (Çev.: N. Epçeli). İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Kreutel, R. F. (1970). "Ahmed Ağa'nın Viyana Kuşatması Günlüğü". (Çev.: E. Mermi). İstanbul: Epsilon Yayınları.

Madlen, H. E. (2005). *Viyana 1683*. (Çev.: U. Kahraman). İstanbul: Adapa Yayınları.

Özcan, A. (1977). *Defterdar Sarı Mehmed Paşa, Zübde-i Vekâyiât*. İÜ Ed.Fak. Tarih Seminer Kitaplığı, nr. 3276.

Özcan, A. (2004). *Merzifonlu Kara Mustafa Paşa (Ö. 1095/1683)*, D.İ.A. 29, Ankara, 246-249.

Özcan, A. ve Diğerleri. (2013) *Râşid Mehmed Efendi-Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi, Târîh-i Râşid ve Zeyli I*. İstanbul: Klasik Yayınları.

Öztuna, Y. (1978). *Büyük Türkiye Tarihi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, (1928), *Silahdar Tarihi 1-2*. (Nşr.: Ahmed Refik). İstanbul: Devlet Matbaası.

Sofuoğlu, E. (2005). "II. Viyana Kuşatmasının Sonucuna Göre Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Değerlendirilmesi ve Duraklama Devrinin Gerçek Nedeni". *Kırım Federal Üniversitesi Bilimsel Dergisi*, 18 (3).

Stoye, J. (2004). *İkinci Viyana Kuşatması*. (Çev.: S. Atalay), İstanbul: Dilek Matbaası Yayınları.

Turan, M. (1998). "II. Viyana Muhasarası: Osmanlı İmparatorluğu'nda Siyasi, İdari ve Askeri Çözülme". *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 9, 389-429.

Uzunçarşılı, İ. H. (2011). *Osmanlı Tarihi III*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Yılmaz, M. (2006). *Vekayi Beç*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul.